

Ismet Salkić

GLOBALNO CIVILNO DRUŠTVO --Perspektive

Rezime

U ovom radu sam se bavio definicijom globalnog civilnog društva, opisujući njegove posljedice na planu suvereniteta, identiteta, građanstva i demokracije te izrađivao nacrt kriterija za evaluaciju globalnog civilnog društva. Globalno civilno društvo definirano je kao civilno društvo koje adresira svjetska pitanja, uključuje transgraničnu komunikaciju, ima globalnu organizaciju te radi pod pretpostavkom nadteritorijalne solidarnosti. Smatrajući da globalno civilno društvo nije implicitno ni dobro ni loše, ja sam se dao u potragu za obećanjima ali i opasnostima koje ovaj koncept nudi.

KLJUČNE RIJEČI: deterritorijalizacija, globalno civilno društvo, globalizacija, građanske obaveze, građanska prava, identitet, suverenitet, globalno društvo

Uvod

Danas, na samom početku dvadesetprvog stoljeća u koje smo već zakoračili, "...živimo u jednom svijetu prepunom briga ali i neslućenih

obećanja budućnosti. To je svijet pun promjene, svijet dubokih sukoba, napetosti i društvenih podjela, kao i uništavajućeg djelovanja moderne tehnologije na prirodnu sredinu. Pa, ipak, mi danas raspoložemo mogućnostima da ovladamo svojom sudbinom i poboljšamo svoje živote – nešto što je za ranije generacije bilo nezamislivo.”¹

Naime, živimo u svijetu za koji možemo slobodno reći da je u njemu sve globalno. Komunikacija je globalna, ekonomija je globalna, nauka je globalna, zagađenje je globalno, način rada, mišljenja, provođenja slobodnog vremena... Svijet je postao “globalno selo”.

“Svijet je, dakle, sada drugačiji. Raspao se, bar na evroazijskom tlu, svijet socijalizma u liku tzv. država realnog socijalizma. Istina, nikada nije uspijevala općemeritorna definicija tog svijeta, pa se i nije znalo šta je na djelu. Jedni su govorili da je riječ o “protosocijalizmu”, drugi o birokratskom kolektivizmu, treći o državnom socijalizmu, četvrti o diktaturi nad potrebama, peti o prepariranom nacifašizmu i totalitarizmu, šesti o samoupravnom socijalizmu kao o socijalizmu s humanim licem i sl.”²

Tržište je posljednjih godina sve manje regulirano, socijalna izdvajanja se smanjuju, država zbog deregulacije i gubitka potpune suverenosti gubi mnoge monopole, privatizira se sve više dobara, resursa i uslužnih servisa.

Homogeni karakter ekonomskih i društvenih programa koji se provode odozgo prema dolje uzrokuju sve veću povezanost ljudi koji pored geografskih, jezičkih i kulturnih razlika čine zajedničku opoziciju ovim programima i poduzimaju sve povezanije akcije protiv njih. Ova smanjivanja razlika pružaju i povećanu mogućnost za razvoj (kritičkih) društvenih teorija budući da je lakše prepoznavati pravilnosti i sistematičnost – ako je u pitanju jedan sistem.

Rast globalnog civilnog društva je krajem 20. stoljeća ponudio potencijal za povećanje sigurnosti, jednakosti i demokracije u svijetu.

¹ Entoni Gidens, Sociologija, CID Podgorica 1998. str. 15.

² Privatizacija kao ideologija; knjiga Esad Zgodić, Studije i intervju, Tešanj, 2002. str. 125.

Civilno društvo

Kako u teoriji tako i u svakodnevnom govoru možemo čuti pojmove kao što su “civilno društvo”, “društveni pokreti”, “civilna sfera”, “ne-profitni sektor”, “nevladine organizacije”³, “lobiji”, “aktivističke mreže”, “grupe za pritisak” itd.

Pojam “civilno društvo”, iako možda najstariji od navedenih, toliko je korišten da izaziva nesigurnost, zbunjenost, a često i neslaganje teoretičara kod pokušaja da se definira. Kako ovaj pojam, zavisno od pripadnosti nekoj teorijskoj disciplini, političkoj ideologiji, vremenskoj epohi, aktivističkoj struji itd., autori različito koriste, neću se ni truditi da dam njegovu konačnu definiciju. Radije ću ponuditi definiciju koja je operabilna i pomoću koje ćemo biti u stanju opisati fenomen globalnog civilnog društva.

Civilno društvo nije država, udruženja nisu dio državnog aparata niti žele kontrolu nad državnim institucijama⁴, nalazi se izvan javnog sektora političkog upravljanja. Civilno društvo nije tržište, to je nekomercijalni svijet. Udruženja nisu kompanije, niti su njihov dio, profit nije cilj postojanja ovih organizacija⁵.

Iako je u nekim slučajevima granicu teško povući, općenito je prihvaćeno da se civilno društvo nalazi izvan privatnog sektora tržišne ekonomije. Ovaj “treći sektor” čine namjeravane aktivnosti koje oblikuju i artikuliraju “skupove ideja” o tome što je činiti u nekoj sferi i norme, te utječu na društvene strukture. Kroz dobrovoljna udruženja koncentrira-

³ Nevladina organizacija (NVO) ili engleski non-governmental organization (NGO) je u Bosni i Hercegovini vrlo korišten pojam. Smatram da je kod nas ispravnije koristiti pojam “udruženje” (Zakon o udruženjima i fondacijama “Službene novine Federacije BiH”, broj 45/02) jer bolje opisuju fenomen institucionalizacije građanskih nastojanja i aktivnosti nego što to čini negativni opis “nevladino”.

⁴ Iako neki autori i političke stranke smatraju dijelom civilnog društva, smatramo da postoji značajna razlika između organizacija koje participiraju u državnoj upravi, prolaze legitimaciju na demokratskim izborima i organizacija koje smatramo civilnim društvom. Stoga političke stranke ovim kriterijem isključujemo.

⁵ Ovim, dakle, iz pojma civilnog društva isključujemo i masovne medije, kooperative i zabavnu industriju.

nim naporom ljudi formiraju, oblikuju, usmjeravaju određeni poredak: kako službena, formalna, legalna uređenja tako i neslužbene društvene konstrukte.

Civilno društvo je vrlo raznolikog sastava, od grass-roots⁶ organizacija, stručnih udruženja, radničkih sindikata, mirovnih organizacija, organizacija za zaštitu ljudskih prava, okolice, životinja, udruženja žena tzv. "feministički pokreti", mladih, starijih ljudi, do npr. akademskih ili religijskih institucija. Ove grupe mogu biti službeno registrirane kod nadležnih državnih tijela ali i neformalne organizacije kojih nema ni na čijem popisu. Unutrašnja organizacija je raznolika; neka su udruženja organizovana u mnogobrojne autonomne podružnice, neka kao striktno centralizirana tijela.

Postoje i npr. koalicije bez centralnog koordinirajućeg tijela, dok neke organizacije imaju vrlo nepravilne, ograničene ili rijetke kontakte članstva. Dok neke organizacije imaju više resursa od pojedinih država, druge se jedva održavaju u životu. I dok jedne za svoje aktivnosti koriste mnogobrojne fondove, obrazovane službenike, uredske prostore, komunikacijske tehnologije, baze podataka i znanja, veze sa društvenim elitama, imaju jasne vizije, snažne kampanje, dok nekima nedostaje nešto od navedenog, treći čak nemaju ništa. Također, organizacije se služe različitim taktikama. Neke apeliraju na razum, druge na srce, neke koriste masovne medije, druge međuljudski odnos, treće Internet⁷... I

⁶ Grass-root organizacije su ne-hijerarhijske decentralizirane organizacije najčešće ciljno orijentirane npr. protiv zatvaranja neke bolnice, škole, zagađenja okoline ili protiv rasizma. Najkraće, svaki cilj ili slučaj koji neka grupa smatra značajnim i želi se posvetiti njegovom rješenju. Glavni resurs grass-root organizacija nije novac već rad njenih članova. Ove organizacije često nemaju definirano članstvo već se pojedinci slobodno uključuju u aktivnosti ovisno o tome žele li ili ne utjecati na političke odluke, učestvovati u otvorenoj i neformalnoj kulturi sa diskusijama i slobodom misli kao osnovnim pretpostavkama.

⁷ Iako neki teoretičari o Internetu razmišljaju kao o masovnom mediju mi ga zbog njegove interaktivnosti smatramo kvalitativno drugačijim medijem od ostalih pa ga i posebno izdvajamo. Koncept gledatelja ili slušatelja s jedne strane i internet korisnika s druge je izrazito drugačiji. Internet omogućava učestvovanje u diskusijama (forumi), nudi puno veći stepen izbora i selekcije informacija i od korisnika očekuje puno čitanja a još je važnije da nudi komunikaciju sa ljudima sličnih interesa, mnogo pisanja i izražavanja.

dok jedni saraduju sa državom i/ili tržišnim akterima, drugi s njima zadržavaju konfliktni odnos. Što se tiče ciljne usmjerenosti, postoje tri “idealna tipa”/po Weberovom poimanju/: konformisti, reformisti i radikali. Naravno, granice nisu lahko uočljive. I dok konformističke grupe (najčešće poslovni lobiji, stručna udruženja, fondacije) održavaju postojeće norme, reformisti pokušavaju ispraviti mahane postojećih aktivnosti ne zadirući u poredak. U ovu grupu najčešće spadaju grupe za zaštitu ljudskih prava, potrošačka udruženja, radnički sindikati... Radikali, npr. neke anarhističke, feminističke, pacifističke, fašističke organizacije, neki “zeleni”, sekte, protivci se državi, patrijarhalizmu, militarizmu, liberalnim vrijednostima, industrijalizmu, sekularizmu, traže promjenu društvenog poretka i zbog toga bivaju nazvani radikalima.

Globalno civilno društvo ili globalizacija

I dok se o civilnom društvu govori već duže vrijeme, u posljednjih deset godina dvadesetog stoljeća pojavio se pojam “globalno civilno društvo”. Globalno civilno društvo nije u potpunosti novost našeg vremena, ali od 60-ih godina ubrzano se razvija. Svi znamo za postojanje internacionalnih nevladinih organizacija, transnacionalnih mreža, globalnih društvenih pokreta... O čemu se ovdje radi? Šta je to globalno civilno društvo? Kako je odgovor vezan uz objašnjenje pojmova “globalnost” - stanje globalnog postojanja, te “globalizacija” - proces kojim nešto postaje globalno, smatramo da je potrebno nešto više reći o pojmu globalizacija i njenim različitim savremenim interpretacijama.

Postoji pet različitih razumijevanja pojma globalizacija:

- a) globalizacija = internacionalizacija - intenzivna interakcija i međuovisnost među zemljama
- b) globalizacija = liberalizacija - otvoren svijet u kojem su resursi izrazito mobilni, bez državnih restrikcija kao što su trgovinske barijere, kontrola kapitala ili putne vize
- c) globalizacija = univerzalizacija - sve postaje slično ili isto
- d) globalizacija = “pozapadnjenje”, često i “amerikanizacija” - misli

Napominjemo da, iako u nekim organizacijama nedostaje jedan od navedenih uvjeta, one ipak mogu imati globalni karakter. Tako se npr. globalne civilne mreže mobiliziraju zbog pokreta služenja vojnog roka ili, recimo, genocida u BiH. Ili se neka ekološka organizacija bavi pitanjem globalnog topljenja ali bez pretjerane komunikacije sa svijetom. U oba slučaja radi se o aktivnostima i strukturama koje, ipak, smatramo dijelom globalnog civilnog društva. Pitanja poput AIDS-a, mnogi ekološki problemi, ljudska prava upućuju na nadteritorijalna pitanja ili globalne institucije. Računarske mreže, telekomunikacije, elektronski masovni mediji i putovanja omogućuju komunikaciju u kojoj, za razmjenu, sakupljanje, obradu ili produkciju informacija teritorij nije od determinirajućeg značaja.

U prethodnom poglavlju pokazali smo da unutar civilnog društva postoji čitav niz raznih organizacijskih oblika. Isto je stanje stvari i kod organizacija globalnog civilnog društva. Tako je npr. Svjetski ekonomski forum¹¹ izrazito centralizirana globalna organizacija koja okuplja predstavnike 1000 najuspješnijih globalnih kompanija. S druge strane, European Youth For Action je primjer grassroots mreže koja okuplja organizacije i pojedince zalažući se za socijalnu i ekološku pravdu. EYFA se koristi nehijerarhijskim, na konsenzusu temeljenom načinu donošenja odluka kao primjeru mogućeg alternativnog načina života i rada. Ne postoji nikakav EYFA-in manifest, niti članstvo, već se mreža osniva na povjerenju, poštivanju i dobrovoljnoj kolektivnoj akciji¹². Između ova dva ekstremna primjera postoji ogromna razlika u unutrašnjem uređenju organizacija.

Civilne grupe mogu nastati zbog zajedničkog identiteta koji transcendirira teritorijalnost; spol, dob, seksualna orijentacija, klasna ili

¹¹ World Economic Forum (<http://www.weforum.org/>). Želimo naglasiti da se ovdje ne radi o multinacionalnoj kompaniji ili nekakvom profitnom savezu kompanija. Radi se o organizaciji koja ne postoji zbog profita (članice Foruma su i direktni konkurenti na tržištu) već ima vlastite ciljeve.

¹² Dva godišnja okupljanja EYFA-ine mreže tzv. "Ecotopia" (1999. u Rumuniji i 2000. u Finskoj). O ovoj mreži, njenim aktivnostima i Ekotopiji vidi u Oikos, br. 2, 2000.

religijska pripadnost mnogima su bitni te zbog tih identiteta stupaju u zajedničke akcije sa “istomišljenicima” iz cijelog svijeta. Isto se događa i kada su u pitanju kozmopolitski stavovi i osjećaji nekih aktivista: ljudska prava, humanitarna pomoć, demokratizacija i razvoj... Iako sve civilne organizacije nisu dobile globalnu dimenziju i karakter, smatramo da njihove aktivnosti više nije moguće razumijevati pomoću teritorijalističke koncepcije odnosa država-društvo.

Globalno razmišljanje¹³ jedno je od glavnih poticaja na nadteritorijalnost, ruku pod ruku uz tehnološki razvoj, trend sve manje državne potrošnje na socijalnu sigurnost, mišljenje da zbog gubljenja suvereniteta države samo državni izbori nisu dovoljan pokazatelj građanstva i demokracije.

Utjecaj na politiku

Što se događa sa politikom u vremenu sve snažnije globalizacije? Višeslojno upravljanje, privatizacija upravljanja, rekonstrukcija kolektivnih identiteta, promjene u definiciji građanstva (citizenship) i demokracije. Sveukupno: kraj suverene državnosti. Ipak, država nije nestala, kao ni nacionalna privrženost ili, pak, političke stranke.

Do početka ovog stoljeća regulacija se odvijala isključivo na nacionalnoj razini zakona i institucija. Upravljanje je značilo vladanje¹⁴: centralizirana teritorijalna država. Međutim, današnja politika u puno većoj mjeri nego ikada postaje kreirana s naddržavnog ili regionalnog nivoa. Upravljanje je s jednodimenzionalnog državnog nivoa postalo kombinacija regulacija lokalnog, nacionalnog, regionalnog i globalnog nivoa.

Civilno društvo, naravno, reagira na novo stanje stvari i svoje zahtjeve postavlja onom nivou za koga smatra da je odgovoran, tj. da je na njega

¹³ Lipschutz se eksplicitno fokusira na ovaj idejni karakter globalnog civilnog društva. “Civilno društvo”, piše, je “globalno” ne samo zbog povezanosti koje prelaze nacionalne granice i operiraju na “globalnoj, neteritorijalnoj razini”, već i kao rezultat rastućeg elementa globalne svjesnosti. (www.internet)

¹⁴ U Bosni i Hercegovini se i dalje upravljanje državnim tijelima naziva “vlada” a upravljači se nazivaju “vlast”.

potrebno djelovati. Tako će npr. evropska ekološka organizacija tražiti rješenje svojeg problema u okviru institucija Evropske unije ili će se američki sindikati baviti pritiskom na Svjetsku trgovinsku organizaciju (WTO), manjine u svijetu tražile su od Ujedinjenih naroda zaštitu svojih prava itd. Gotovo sve regionalne i globalne vladine institucije uspostavile su institucionalne mehanizme za saradnju sa civilnim društvom¹⁵.

Odavde slijedi da je globalno civilno društvo direktno uključeno u formulaciju, pa i implementaciju regulacija. Drugim riječima, ono što je donedavno bilo u potpunosti javni sektor sada je dijelom privatizirano¹⁶.

Kraj potpune državne suverenosti ima za posljedicu i formaciju kolektivnih identiteta na nov način. Tako se stvara etnička solidarnost ili prekogranične zajednice temeljene na klasnom, rasnom, spolnom i drugom identitetu. Transgranične organizacije pomažu u razvoju etničkog identiteta Kurda, Palestinaca, Čečena i drugih, a osiguravaju im i političku snagu. Globalno civilno društvo, dakle, promovira raznolikost identiteta koji stimuliraju i oblikuju političku akciju.

Dok je do 60-ih godina pitanje građanskih prava i dužnosti bilo samo pitanje legalnog državljanstva, pod utjecajem globalizacije to se mijenja. Zbog globalne komunikacije i ekoloških problema kod ljudi se javlja novi neteritorijalni osjećaj dužnosti. Organizacije za zaštitu ljudskih prava, humanitarne organizacije, radničke organizacije i organizacije žena uveliko promoviraju ideju globalnih civilnih prava i dužnosti. I dok radikalna udruženja kritikuju teritorijalno državljanstvo i zahtijevaju potpunu slobodu kretanja i pripadnosti, države taj problem najčešće rješavaju dvojnim, tj. višestrukim državljanstvom.

Evo kako ovaj problem opisuje David Graeber:

“Ako se slučajno kao poljoprivrednik rodiš u zemlji koja je pretežito pustinjska, ilegalno je da se jednostavno preseliš u zemlju u kojoj postoje

¹⁵ Ova činjenica nas upućuje na zaključak da je civilno društvo poslužilo i u legitimaciji naddržavne uprave.

¹⁶ Kao primjer mogu nam poslužiti odnosi Ujedinjenih naroda sa npr. Crvenim križem ili Palestinskom oslobodilačkom organizacijom (PLO) koji su učestvovali u radu Generalne skupštine UN-a (iako bez prava glasa).

adekvatne zalihe vode. Ako imaš lošu sreću da se rodiš u zemlji bez poštenog školskog sistema, ilegalno je preseliti se negdje gdje on postoji. Kao rezultat, većina ljudi u današnjem svijetu osjećaju se kao zatvorenici.”¹⁷

Jedna od najvažnijih inicijativa vezanih uz pitanje globalnih prava i dužnosti je inicijativa civilnih grupa kojom se traži globalna vladavina prava, tj. osnivanje Međunarodnog krivičnog suda – stalnog suda za sve (ratne) zločine, institucije za zaštitu prava radnika ili za zaštitu globalnog ekosistema...

Zbog svega navedenog, pored postojećih politički izabranih vijeća i legislativnih tijela otvoreni su novi kanali participacije, konsultacije, forumi za debate, novi načini predstavljanja, pritisci za odgovorniju državnu upravu. Ipak, dok je neke monopole izgubila, država je dobila nove, kao što je računarsko nadgledanje¹⁸. Stoga smatramo da ne treba pretjerivati s idejom kraja suverenosti jer i u ovom postsuverenom svijetu države, nacije i stranke imaju mnogo utjecaja. Globalno civilno društvo nije zamijenilo stare političke kanale već je prije otvorilo neke nove dimenzije.

Koristi i štete koje može donijeti “globalno civilno društvo”

Iako u mnogim deklaracijama, proglasima ili, čak, teorijskim radovima u kojima o civilnom društvu čitamo kao o inherentno dobrom fenomenu, smatramo da u svojoj biti civilno društvo nije ni dobro ni loše. Mnogi autori ne misle tako zbog toga što u potrazi za mnoštvom vrlina koje bi dominaciju vlasti i eksploataciju tržišta svele na minimum u civilnim organizacijama vide samo pozitivne primjere.

¹⁷ David Graeber, “What global globalization mean”. The Thistle Mit Alternative News Collective 12 (1), June 2, URL:http://www.mit.edu/activities/thistle/v_12/12-01/globalization.html

¹⁸ Sistemi Echelon (globalno) ili Carnivore (na razini SAD) su najpoznatiji primjeri organiziranog masovnog prisluškivanja komunikacije i prijenosa podataka “običnih” građana. Smatramo da ovakvo prikupljanje informacija državi daje ogromnu moć. Samo za ilustraciju - zamislite da neko ima podatke o svim vašim transakcijama - u tom slučaju, nakon analize podataka, možda vas bolje poznaje nego vi sami jer, dok u vama operira psihološka obrana kojom se štitite i ne priznate da postoji pravilnost vaših konzumentskih navika, neko drugi na osnovu detaljnih podataka već je izradio vaš potrošački profil.

Međutim, svaki malo bolji posmatrač lahko uviđa činjenicu da su neke organizacije vrlo nedemokratski organizirane, neke se služe moralno vrlo sumnjivim metodama za postizanje ciljeva. Posljedice djelovanja nekih organizacija čine veliku štetu kako civilnom društvu tako i drugim grupama ili, pak, pojedinim građanima. Zbog toga ćemo pokušati odvojiti pozitivne mogućnosti od prijetnji koje mogu zadesiti ove aktivnosti.

Jedan od načina na koji globalno civilno društvo može pomoći je osiguravanje materijalne sigurnosti. Postoje mnogi projekti koji su svojevrsna alternativa državi ili tržištu u pružanju materijalnih dobara i usluga.

Tako npr. postoje mikrokrediti koji osiguravaju materijalnu sigurnost svojim korisnicima ili "fair trade"¹⁹ sistem razmjene roba koji (iako u ograničenim uvjetima) uspješno osigurava sredstva vrlo siromašnim zajednicama.

Kao i civilno društvo u užem smislu, tako i transgranično civilno društvo može pružiti civilno obrazovanje, tj. povećati civilnu pismenost²⁰. Osim što pruža informacije, ono razvija i vještine potrebne za razumijevanje političkog ili tržišnog sistema, a možda još važnije, upoznaje ljude sa kulturnim i ekološkim temama važnim za borbu protiv negativnih efekata globalizacije.

Globalno društvo vrlo često daje glas, tj. otvara komunikacijske kanale među građanima ili u odnosu na tržišne aktere ili državne institucije. Jednakost i demokracija nisu mogući ako postoje grupe kojima je izrazito onemogućena komunikacija ili se na njih ne obraća dovoljna pažnja. Jedna od najvažnijih posljedica nedavnih antiglobalističkih protesta širom

¹⁹ Fair Trade (Poštena trgovina) je projekt istoimene organizacije koja na vrlo efikasan način radi na pomoći siromašnim zemljama. Ona se zalaže za prava proizvođača u Trećem svijetu i radi na poboljšavanju njihovih socijalnih i radnih uvjeta. Oni tako otkupljuju preko 2.500 proizvoda od malih kooperativa i kompanija u siromašnim zemljama pod uvjetom da imaju dobre socijalne programe. Proizvode plaćaju po višim cijenama i na taj način daju šansu proizvođaču da razvija socijalne i razvojne programe. Uz trgovinu, pomaže se i edukacijom, lobiranjem za njihove interese, logistikom, informiranjem i sl. (<http://www.freetrade.org>)

²⁰ Na jednom takvom projektu namijenjenom mladima u gradu Detroitu (SAD) nedavno je učestvovao i moj jedan prijatelj iz jedne nevladine organizacije.

materijalnim resursima, dobar dio ovih pozitivnih efekata ostaje samo mogućnost.

Također treba imati na umu da nisu sve aktivnosti imale pozitivne efekte i da sve organizacije nisu dobronamjerne. Stoga ćemo navesti neke od negativnih aspekata globalnog civilnog društva te pokušati pokazati na koji način globalno civilno društvo može smanjiti sigurnost, jednakost i demokratičnost.

Dijelovi civilnog društva mogu biti zlonamjerni. Postoje organizacije koje aktivno rade na umanjenju društvene pravde, jednakosti i blagostanja. Tako se npr. kriminalne organizacije povezuju i na regionalnom i na svjetskom nivou, stvarajući globalizirane kriminalne mreže. Grupe ultranacionalista, rasista, fundamentalista svakodnevno rade na promociji i konkretnoj upotrebi nasilja, netolerancije, mržnje.

Drugi problem je neadekvatan program rada civilnih organizacija. Kao i u javnom i privatnom sektoru, i civilne aktivnosti moraju biti kvalitetno planirane i izvedene. Loše informirane organizacije, slabo planiranje ili neadekvatna implementacija programa mogu štetiti kako u sadašnjosti tako i budućim aktivnostima, pa i budućim organizacijama. Jedan od negativnijih aspekata je, svakako, nedemokratska praksa unutar samih organizacija globalnog civilnog društva. Čest je slučaj da organizacije svojim članovima uopće ne pružaju mogućnost za aktivnom participacijom osim najjednostavnije podrške projektima te plaćanja članarine. Autoritarnost i rigidna hijerarhijska struktura, jednosmjerna piramidalna komunikacija postoje tako u civilnim organizacijama, u javnom i privatnom sektoru. Ovakve pojave nas upozoravaju da civilno društvo nije neki poseban, superdemokratski sektor. Iako je pitanje isključenosti/uključenosti problem u kojem civilno društvo uveliko učestvuje, razvija projekte te ima ogroman potencijal za povećanje jednakosti, na globalnoj razini vidimo velik problem neadekvatne reprezentacije (predstavljanja). Tako je današnje globalno civilno društvo ipak većinom projekt u kojem više učestvuju urbaniji, bogatiji, visoko obrazovaniji, računarski pismeniji, engleski govoreći profesionalci. U 90-im godinama radilo se mnogo na ovom pitanju; ideje dijaloga i partnerstva između sjevera i juga, istoka i zapada, raznih kultura prisutne su te se osjeća njihov učinak. I dok se na

planu promocije žena i nebjelačkog stanovništva svijeta učinilo dosta, vrlo su rijetke inicijative koje se bave civilizacijskim i klasnim nejednakostima u globalnom civilnom društvu.

Ovim sam stigao do kraja svoga razmatranja fenomena globalnog civilnog društva. Zbog prostorne ograničenosti nisam se upuštao u detaljniju kritiku ovog fenomena ili opise konkretnih organizacija i akcija. Nadam se da sam Vas ipak uspio zainteresirati za ovu temu, a možda vam i pružiti nešto novih ideja.

Iako je civilno društvo posljednjih godina u Bosni i Hercegovini vrlo često tematizirano, smatram da nema dovoljno radova na ovu temu, naročito kada je u pitanju doprinos bosanskohercegovačkih građana i grupa razvoju globalnog civilnog društva. Kako smatram da je globalno civilno društvo ogroman potencijal za povećanje sigurnosti, jednakosti i demokracije, nadam se da će se i naši teoretičari društva i istraživači više posvetiti upravo ovom području. Isto tako se nadam da će neko od kolega studenata uskoro postati aktivist ili naučnik koji svojim radom potpomaže razumijevanju ovog koncepta i/ili svoje znanje koristi za usmjeravanje društvenog poretka u nekom pozitivnijem smjeru. ♦

Literatura:

1. Ćurak Nerzuk, Geopolitika kao sudbina: postmodernistički ogled o perifernoj zemlji, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2002.
2. Dieter Nohlen, Politološki rječnik: država i politika; Pan Liber, Osijek-Zagreb-Split, 2001.
3. Duraković Jasna, Globalizacija i američki globalni imperijalizam, Naučni časopis studenata Fakulteta političkih nauka, PoliS, br. 2, decembar 2003.
4. Entoni Gidens, Sociologija, CID, Podgorica, 1998.
5. Fočo Salih, Sociologija, Dom štampe Zenica, 2000.
6. Georg Gurvitch, Sociologija, NAPRIJED Zagreb, 19461966-.
7. Georg Soroš-Interview, Dani, br. 135, 31. decembar 1999. godine
8. Ismet Grbo, Nacija i društvena kriza, časopis Znakovi vremena, Sarajevo zima-proljeće, 2003. Vol. 6. dvobroj 18/19.
9. Mihajlo Đurić, Sociologija Maksa Vebera, ITRO "NAPRIJED", Zagreb, 1987.

10. Popper Karl, *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji I i II*; Pravni centar Fond Otvoreno društvo Sarajevo 1998.
11. Vukadinović Radovan, *Međunarodni politički odnosi*, Barbat Zagreb, 1998.
12. Zgodić Esad, *Kult suvereniteta*, FEB Sarajevo, 1997.
13. Zgodić Esad, *Studije i intervjui*, Tešanj 2002.
14. www.internet

Abstract

In this paper I address the definition of global civil society, describing its implications for sovereignty, identity, civism and democracy, and outline the criteria for an evaluation of global civil society. Global civil society is defined as the civil society that addresses world issues, including cross-border communication, which is organized on a global basis, and which operates on the basis of supraterritorial solidarity. In taking the view that global civil society is neither good nor bad per se, I embark on the quest for both the promises and the dangers proffered by the concept.

Key words: deterritorialization, global civil society, globalization, civic duties, civil rights, identity, sovereignty, global society.